

New approaches to title complex' studying are proposed, when analysis of language embodiment of artistic image permits to comprehend author intentions, ideological, philosophical and aesthetical principles of the artistic trend. Building on the tradition of naming proposed romanticism and realism, modernism has brought significant changes in the tradition of naming works of art.

The structural and semantic principles in the titles of the works of Ukrainian writers in late 19th – early 20th centuries are analyzed in complex. The title is studied in power field of style phenomenon; the typological features in modernism are revealed. The dominant principles, techniques and ways of trend are fully elucidated. The phenomenon of synthetic association of different literature trend tendencies in title complex in Ukrainian prose is comprehended.

The correlation of art tradition and artistic innovation (common literary and individual) in title structure and semantic as well as principles, techniques and ways is determined. The title complex evolution in Ukrainian prose of late 19th – early 20th centuries is researched; the changes of principles are found out and the main vector of its development is determined. The general historical and literary image of transformations in title principles in Ukrainian prose of late 19th – early 20th centuries is formed; the direction of this development – the move to psychological title – is revealed.

Key words: title, title complex, Ukrainian literature, modernism.

УДК 811.111'24'42

Алевтина ШЕЛЯКІНА

ІНТЕРАКЦІЙНА МОДЕЛЬ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню ролі інтеракційної моделі комунікації в педагогічному дискурсі. Розглянуто основні характеристики педагогічної взаємодії, сучасні підходи до моделювання процесу комунікації, особливості кооперативного спілкування, основні елементи процесу комунікації. До основних умов реалізації інтеракційної моделі комунікації в педагогічній сфері належать: наявність адресанта й адресата, які виступають у певних соціальних ролях, володіють спільним вербальним комунікативним кодом та іншими невербальними засобами комунікації, дотримуються правил спілкування; побудова та адекватне розуміння повідомлень як адресатом, так і адресантом; наявність спільного комунікативного простору; попередження і подолання

можливих комунікативних перешкод; вибір ефективних засобів комунікації.

Ключові слова: педагогічний дискурс, інтеракційна модель комунікації, адресант, адресат, повідомлення, комунікативний шум, зворотній зв'язок, комунікативний контекст, канал, декодування, ефективна комунікація, кооперативне спілкування.

Актуальність порушеного питання полягає в тому, що сучасні підходи до моделювання комунікативного процесу в професійній сфері є надзвичайно важливим і значущим дослідженням української і зарубіжної комунікативістики й лінгвометодики. Такі теми, як реалізація комунікативного підходу в процесі навчання англійської мови, полімодельність комунікативного процесу, формування комунікативної культури викладача, формування лінгвокультурної компетенції студентів, проблеми сучасної комунікації в навчальному процесі тощо, є предметом дослідження українських науковців і багаточисельних українських наукових конференцій, як от «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» (КНУ ім. Тараса Шевченка, 8 – 10 квітня 2015 р.), «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей» (НАУ, 7 – 8 червня 2013 р.) та ін.

Особливо помітними є друковані праці таких українських та зарубіжних учених: Бохарєва О. [1], Волкова Т. [2], Єжова Т. [3], Жароїд Ю. [4], Кльокіна О. [5], Конопляник Л. [6], Прищупа Ю. [8], Черкашин С. [9], Швед О. [10] та ін.

Теоретичний аналіз сучасної української та зарубіжної літератури свідчить про те, що комунікативно-діяльнісний підхід, вдале моделювання комунікативного процесу, застосування інтерактивних технологій і методів в спілкуванні є умовою успішної мовної комунікації і, відповідно, високої ефективності навчання. **Метою** даної наукової розвідки є проаналізувати основні умови реалізації інтеракційної моделі комунікації в педагогічному дискурсі.

Педагогічний дискурс визначають «як об'єктивно існуючу динамічну систему, яка функціонує у середовищі навчального закладу і містить у собі учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності і змістову складову навчання, яка відображає стилістичну

специфіку педагогічної взаємодії суб'єктів і забезпечує формування ключових компетенції учасників навчального процесу (соціокультурну, комунікативну, когнітивну, міжкультурну, інформативну)». [3, с. 54]

Виділяють три основних цілі педагогічного дискурсу: формування ключових компетенцій учасників навчального процесу; повноцінна соціалізація особистості в суспільстві; формування самоцінної особистості.

Педагогічний дискурс формується і функціонує в середовищі навчального закладу, тому необхідно наголосити на його інституціональності. Інституціональне спілкування базується на очікуванні того, що учасники комунікації будуть слідувати нормам поведінки, які відповідають їх соціальному статусу, від чого і залежить характер взаємодії між комунікантами. Таке очікування є дуже важливим компонентом педагогічного дискурсу. В тій чи іншій ситуації спілкування її учасники мають право вимагати один від одного такого стилю поведінки, який би відповідав їхньому статусу.

Педагогічна взаємодія є спільною діяльністю учасників навчального процесу і має такі характеристики: динамічність, соціальність, персоналізація, діалогічність, контекстуальність, цілісність, інтенціональність, зорієнтованість.

Основними функціями педагогічного дискурсу є: трансляція соціального і культурного досвіду, культуротворча, комунікативна, регулятивна, креативна, аксіологічна, функція інтеркультурної комунікації.

Побудова педагогічного дискурсу – це свідомо організований та керований процес, під час якого вчитель постійно підтримує контакт з учнем, стимулює його увагу, опитує, тестує, контролює, перевіряє, чи готовий адресат до отримання нової інформації, чи розуміє він матеріал, що пояснюється. Крім того, під час комунікації формується відповідальність та дисципліна, які є найважливішими умовами життя й роботи в колективі.

Педагогічному дискурсу властива мультимодельна система комунікації. Наприклад, в такому жанрі, як лекція, може застосовуватись лінійна модель комунікації, в якій відсутній такий елемент як зворотний зв'язок. Така модель може застосовуватись з метою донести необхідну інформацію, а також переконати слухачів

в її важливості й правильності. В результаті аудиторія є пасивним реципієнтом. Втім, розповсюдженими є й інтерактивні лекції, які залучають аудиторії до процесу комунікації, наголошуючи на необхідності зворотного зв'язку. А такі жанри педагогічного дискурсу як урок або семінар представляють виключно інтеракційну модель інституціональної взаємодії, яка характеризується складною комунікативно-прагматичною організацією, закріпленням статусних ролей, а іноді і непередбачуваністю розвитку. Основними типами взаємодії є: вертикальна комунікація за схемою «учитель (викладач) ↔ учень (студент)» і горизонтальна комунікація за схемою «учень (студент) ↔ (учень) студент».

Ми пропонуємо розглянути, як в педагогічному дискурсі реалізується інтеракційна модель комунікації за типом «учитель (викладач) ↔ (учень) студент». Інтеракційна модель комунікації складається з таких елементів: джерело (адресант) – кодування – повідомлення – канал – декодування – отримувач (адресат) – зворотний зв'язок.

Для педагогічного дискурсу є дуже важливим, щоб інтеракційна модель реалізовувалась у кооперативному спілкуванні, коли в процесі кооперації учасники комунікації будують свої дії таким чином, щоб сприяти досягненню як своїх цілей, так і цілей інших учасників спілкування. Для цього необхідні такі складові як взаєморозуміння, злагоджені дії, встановлення правил співробітництва. Сенс кооперації полягає у спільній користі. Тому для успішної кооперації необхідним є вміння й здатність окремих індивідів включатись в кооперативні зв'язки з іншими людьми. Це означає, що стратегії й тактики учасників спілкування будуть визначатись не тільки його цілями, а й типом спілкування (особистісно зорієнтованим або соціально зорієнтованим). А такі характеристики джерела повідомлення, як статус та професіоналізм відіграватимуть надзвичайну роль. Тут доречно зазначити теорію Курта Левіна, предметом дослідження якої є групові комунікації, під час яких перша оцінка аудиторією інформації, що надійшла від джерела повідомлення, залежить від поінформованості аудиторії про вище перераховані якості адресанта. Ці параметри надають повідомленню вагомість, викликають довіру до нього, сприяють довготривалому впливу на

адресата. Дуже часто для аудиторії людина вартує більше, ніж слова, які вона вимовляє.

Тому саме в педагогічному дискурсі головною фігурою є учитель, адресант (в більшості випадків він є індивідуальним), його ступінь володіння засобами комунікації, сформованість комунікативних умінь; рівень підготовки до комунікації; рівень професійної підготовки; уміння моделювати процес комунікації. У процесі взаємообміну інформацією адресант має звертати увагу на свій вплив на суб'єкта комунікації, розраховувати на певну кількість варіантів поведінки, усвідомлювати свою відповідальність за наслідки акту комунікації, максимально забезпечити правильність передавання інформації з метою адекватного її розуміння адресатом (який може бути як індивідуальним, так і колективним в залежності від жанру дискурсу), щоб запобігти частковому або повному викривленню змісту повідомлення.

Повідомлення в педагогічному дискурсі найчастіше є підготовленими, за типом кодової системи як вербальними, так і невербальними; за формою реалізації засобів мовного коду – усними або писемними. Ефективність комунікації характеризується тим, що інформацію, яку передають, адресат має зрозуміти правильно, відповідно до її первинного значення. Під час інтеракції відбуваються втрати інформації на обох рівнях – адресанта і адресата. На рівні адресанта інформація, яку він реально передає (висловлювання), може скласти до 80 % від задуму. Повідомлення, проходячи певними каналами до адресата, може втратити від 10% до 20% через шуми.

Отже, почути реципієнт може від 70 % до 60% інформації, а зрозуміти – від 60 до 50%. В пам'яті на кінець заняття залишається лише 25 %. Такі зміни в процесі передачі й сприйняття інформації описав Предрог Мицич в книзі «Як вести ділові бесіди» [7, с. 74 – 76.]

Як свідчить накопичений досвід, ці дані є актуальними і для педагогічного дискурсу.

В процесі спілкування, яке відбувається в певному контексті, можуть з'являтися шуми (перешкоди), що заважають комунікації. Комунікативні шуми поділяють на фізичний (зовнішні перешкоди, що відволікають увагу та перешкоджають адекватному сприйняттю

інформації, як от нестача світла, сторонні звуки тощо), фізіологічний (фізіологічні вади або стани здоров'я комунікантів, які ускладнюють отримання та передачу повідомлення, як от головний біль, глухота тощо), семантичний (повне або часткове нерозуміння повідомлення внаслідок спілкування різними мовами або використання діалектів, жаргонізмів тощо) психологічний (ментальні процеси та емоційні стани комунікантів, як от страх, упередження тощо). Причинами шумів також можуть бути: недосконалість людського мовлення; неспроможність точно втілити думки у словесну форму; особливості словникового запасу мовців; відмінності в швидкості сприйняття інформації.

Основною відмінністю інтеракційної моделі від лінійної є наявність такого елементу комунікації як зворотний зв'язок. Саме він дає можливість не тільки оцінити рівень ефективності комунікації, а й уникнути комунікативних шумів завдяки високому рівню діалогічності педагогічного дискурсу. Під час діалогу комуніканти можуть отримувати додаткові значення завдяки невербальним сигналам; усна комунікація дозволяє спостерігати, контролювати та впливати на комунікативну поведінку адресата; комуніканти мають можливість перефразувати, додати або скоротити повідомлення для кращого його розуміння. Крім того, орієнтуючись на реакцію адресата, адресант (викладач) розвиває власну комунікативну культуру.

Отже, реалізація інтеракційної моделі комунікації можлива за таких умов:

- 1) наявність адресанта й адресата, які виступають у певних соціальних ролях; володіють спільним вербальним комунікативним кодом та іншими невербальними засобами комунікації; дотримуються правил спілкування, прийнятих у конкретному освітньому середовищі, морально-етичних норм тощо (лінгвістична та соціолінгвістична компетенція);

- 2) побудова та адекватне розуміння повідомлень як адресатом, так і адресантом, які в процесі інформаційного обміну постійно міняються ролями, що забезпечує ефективність комунікації та можливість побудувати закінчене мовленнєве спілкування, одиницю макрорівня дискурсу – комунікативну подію, як от урок, семінар тощо (мовленнєва або комунікативна компетенція);

3) наявність спільного комунікативного простору (комунікативного контексту), який чинить соціально-психологічний вплив на комунікантів і тим самим забезпечує певну ритуальність педагогічного дискурсу;

4) попередження і подолання можливих комунікативних перешкод (психологічних, фізіологічних, фізичних, семантичних, культурних, соціальних), які знижують ефективність інтеракції, дестабілізують процес сприйняття і розуміння інформації і можуть призвести до припинення комунікації (прагматична компетенція);

5) вибір адресантом ефективних засобів комунікації (стратегій і тактик, притаманних саме цьому виду дискурсу), які б реалізовувались у побудові індивідуальної моделі розв'язання комунікативного завдання (стратегічна компетенція).

Дослідження інтерактивних практик учасників педагогічного дискурсу є актуальним і може бути продовжене в напрямі вивчення й описання лінгвопрагматичних особливостей педагогічного дискурсу в контексті його мультимодельності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахарева О. Етапи інтерактивного формування лексичної компетенції майбутніх магістрів військового управління [Текст] / О. Бахарева // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 9 – 12.

2. Волкова Т. Педагогический дискурс и дискурсивно-педагогическая модель перевода [Электронный ресурс] / Т. Волкова // Весник ЧелГУ, 2011. – Вип. 60. – С. 39 – 41.

3. Ежова Т. В. К проблеме изучения педагогического дискурса [Электронный ресурс] / Т. В. Ежова // Весник ОГУ. – №2, 2006. – С. 52 – 56.

4. Жароїд Ю. Комунікативний метод навчання у викладанні іноземної мови [Текст] / Ю. Жароїд // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 200 – 204.

5. Клекина Е. Стратегии и тактики развертывания мультимодальной интеракции в педагогическом дискурсе [Электронный ресурс] / Е. Клекина // Весник ВолГУ, 2012. – Вип. 10. – С. 153 – 155.

6. Конопляник Л. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій [Текст] / Л. Конопляник // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 69 – 72.

7. Мицич П. Как вести деловые беседы / П. Мицич – М.: Экономика, 1987. – 208 с.

8. Пришупа Ю. Комунікативно-діяльнісний підхід як метод самоосвітньої компетентності [Текст] / Ю. Пришупа // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 108 – 110.

9. Черкашин С. Використання мультимедійних засобів та інтерактивних методів у процесі навчання іноземних мов [Текст] / С. Черкашин // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 328 – 333.

10. Швед О. Нові засоби невербальної візуальної комунікації [Текст] / О. Швед // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2013. – Вип. 28. – С. 355 – 366.

А. ШЕЛЯКИНА

ИНТЕРАКТИВНАЯ МОДЕЛЬ КОММУНИКАЦИИ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассмотрены основные характеристики педагогического взаимодействия, современные подходы к моделированию процесса коммуникации, проанализированы такие его ключевые составляющие как адресант, адресат, сообщение, канал, медиум, контекст, коммуникативные барьеры, рассмотрены основные особенности кооперативного общения.

Основными условиями реализации интерактивной модели коммуникации в педагогическом дискурсе являются: наличие адресанта и адресата, которые выступают в определенных социальных ролях, владеют общим вербальным коммуникативным кодом и другими невербальными средствами коммуникации, придерживаются правил общения; наличие общего коммуникативного пространства; предупреждение и преодоление коммуникативных барьеров; выбор эффективных средств коммуникации.

Ключевые слова: интерактивная модель коммуникации, педагогический дискурс, адресант, адресат, сообщение, канал, медиум, контекст, коммуникативные барьеры, кооперативное общение.

A. SHELIAKINA

INTERACTIVE MODEL OF COMMUNICATION AND ITS IMPLEMENTATION IN PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article covers the implementation of the interactive model of communication in the pedagogical discourse, analyses such key segments as sender, receiver, message, channel, medium, context, barriers. Some modern approaches to the modeling of communication process are taken into consideration.

The purpose of the article is to analyse the terms which are necessary for the implementation of the interactive model of communication in the pedagogical discourse.

Such leading tendencies in Ukrainian linguistics as communicative approach to teaching, multimodality of communication, culture of communication, linguistic and cultural competence of students, etc. are mentioned in the present paper.

A brief characteristic of the pedagogical discourse and its main functions and purposes is presented. This type of discourse is considered as a dynamic system that functions in an educational institution and contains such elements as participants of the discourse, pedagogical aims, content of education, etc. and forms some key types of competence (social, cultural, cognitive, cross-cultural, etc.).

The pedagogical discourse is an institutional discourse which means that the strategies and tactics of its participants depend not only on the educational aims but also on the type of communication (personally oriented or socially oriented). Such characteristics of a sender as status, professionalism, reliability play a crucial role in the process of interaction. They give significance and faith to the message, contribute to a long effect on a receiver. Thus a sender (a teacher) is regarded as the most significant component in the process of communication which means that the effectiveness of interaction between a

sender and a receiver depends on the sender's professionalism and communicative skills.

Multimodality is one of the characteristics of the pedagogical discourse. Such genre as lecture is mainly the example of the linear model. Though there are a lot of lectures that involve the audience in communication stressing the impotence of a feedback. Such genres as a seminar, a lesson are extremely interactive, where the key types of cooperation are *teacher ↔ student* (vertical communication) and *student ↔ student* (horizontal communication).

Information loss is another important point presented in the article. A message, coming from its initial point (sender) to the final point (receiver), loses up to 75% of the initial information due to different barriers (semantic, psychological, physical, physiological, etc).

As a consequence a conclusion is made that the implementation of the interactive model of communication in the pedagogical discourse is possible under the following conditions:

- grammatical competence of a sender and a receiver (the knowledge of the language code – grammatical rules, vocabulary, pronunciation, spelling, etc.);
- sociolinguistic competence – the mastery of the social and cultural codes of language use (appropriate application of vocabulary, register, politeness and style in a given situation);
- discourse competence – the ability to understand and produce the range of well formed and clear spoken, written and visual texts and convey information appropriately and coherently to those who are listening to;
- strategic competence of a sender – the knowledge of verbal and non-verbal communication strategies which enhance the efficiency of communication and helps to overcome communicative barriers and breakdowns.

Key words: interactive model of communication, pedagogical discourse, sender, receiver, message, channel, medium, context, barriers.